

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*“Litigating
Outside of
Beit-Din”*

Rabbi Yona Reiss
ז' טבת תשס"ז • December 16, 2007

I. מקור האיסור

(1) שמות (כא:א)

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:

(2) רש"י (שם)

לפניהם - ולא לפני גוים, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותך כדני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה להחשיבה, שנאמר (דברים לב לא) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאווינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם:

(3) גמרא – מס' גיטין (פח:)

אביי אשכחיה לרב יוסף דיתיב וקא מעשה אגיטי, א"ל: והא אנן הדיוטות אנן, ותניא, היה ר"ט אומר: כל מקום שאתה מוצא אגוריות של עובדי כוכבים, אע"פ שדיניהם כדני ישראל, אי אתה רשאי להזיק להם, שנאמר: (שמות כ"א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים, דבר אחר: לפניהם - ולא לפני הדיוטות! א"ל: אנן שליחותיהו קא עבדינן, מידי דהוה אהודאות והלואות. אי הכי, גזילות וחבלות נמי! כי עבדינן שליחותיהו - במילתא דשכיחא, במילתא דלא שכיחא - לא עבדינן שליחותיהו.

(4) רמב"ם – הל' סנהדרין (כו:ז)

כל הדין בדייני עכו"ם ובערכאות שלהן אע"פ שהיו דיניהם כדני ישראל הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבינו שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני עכו"ם לפניהם ולא לפני הדיוטות, היתה יד העכו"ם תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדייני ישראל יתבענו לדייני ישראל תחלה, אם לא רצה לכא נוטל רשות מבית דין ומציל בדייני עכו"ם מיד בעל דינו. סליקו להו הלכות סנהדרין בס"ד.

(5) שלחן ערוך – חו"מ (כו:א)

אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים כדני ישראל, ואפילו נתרצו בו בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לדון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה. הגה: ויש ביד בית דין לנדותו ולהחרימו עד שיסלק יד העובדי כוכבים מעל חבירו (מהרי"ק שורש קנ"ד). וכן היו מחרימין המחזיק ביד ההולך לפני עובדי כוכבים (ריב"ש סי' ק"ב). ואפילו אינו דן לפני עובדי כוכבים, רק שכופהו על ידי עובדי כוכבים שיעמוד עמו לדין ישראל, ראוי למתחו על העמוד (מרדכי פי' הגוזל קמא). וע"ל סימן שפ"ח. מי שהלך בערכאות של עובדי כוכבים ונתחייב בדיניהם, ואחר כך חזר ותבעו לפני דייני ישראל, יש אומרים שאין נזקקין לו (מהרי"ק שורש קפ"ח/קפ"ז); ויש אומרים דנזקקין לו (מרדכי בפי' הגוזל בתרא), אם לא שגרם הפסד לבעל דינו לפני עובדי כוכבים (מהרי"מ מירזבורק). והסברא ראשונה נראה לי עיקר.

II. אם מועיל תנאי לדון בפני עכו"ם

(6) רמב"ם עה"ת (שמות כא:א)

...ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה ישימו אותם לפני האלהים שיזכיר, ולא לפני גוים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה, והוא הדיוט לזה, שאסור לבא בפניו כשם שאסור לבא לפני הגוים. ואע"פ שידוע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן, אבל הוא אסור לשמוע דין ולצדוק לו שיכופר את בעל דינו לדון לפניו, וההדיוט עצמו אסור לדון להם. ואף על פי שהזכירו חכמים שתי הכתות האלה כאחת, יש הפרש ביניהם, שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני ההדיוט שבישראל מותר הוא, ובדקבלום עליוהו דינו דין, אבל לפני הגוים אסורין הם לבא לפניו שידון להם בדיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדינו באותו ענין:

(7) שו"ת הרא"ש (כלל סח:ג)

...וכיוצא בזה דנתי כבר בכאן, על מה שנהגו לכתוב בשטרות: בין בדיני ישראל, בין בדיני האומות, ואמרת, חלילה וחס שיהא רשות למלוה לתבוע ללוה בפני ערכאות עובדי כוכבים. דאפילו אם הלוה והמלוה עומדין בפנינו, ואמר הלוה למלוה: אם תרצה תתבעני בדיני האומות, מחינן במלוה ואמרין ליה שלא יתבענו אלא בפני ישראל. דאמרין: אפילו בדין שעובדי כוכבים דנין כדני ישראל, ההולך לפני ערכאות של עובדי אלילים מחלל שם שמים ומיקר שם אלילים, כדכתיב: כי לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים; וכתיב: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ולא לפני עובדי כוכבים. והא דכתיב בשטרות: בין בדיני אומות העולם, יש לפרשו שלא לעקור דברי תורה, כגון: אי גברא אלימא הוא, ואין רשות וכח דייני ישראל שולטת עליו, אז יש לו רשות להביאו בערכאות של עובדי כוכבים, קודם שיפסיד ממונו; כההיא: קרית לחברך ולא ענייך, דחי גודא ושדי אבתריה. וכן בנדון זה, אע"פ שכותבין בשטרות שיש רשות למלוה לירד לנכסי לוה, אין לעבור על דברי תורה; דתנן: המלוה את חברו, לא ימשכנו בבית דין, ולא יכנס בביתו ליטול משכנו, שנאמר: בחוץ תעמוד. אמר שמואל: שליח ב"ד = בית דין = מנתח נתוחי, אין משכנו, לא. ויש לפרש מה שנהגו לכתוב בשטרות שיוכל המלוה לירד לנכסי הלוה, כגון שלא מצא המלוה דין שרוצה למשכנו, אז יש לו רשות לעשות דין לעצמו. וכן חקרתי שנוהגין בשני דברים הללו פה בטוליטולה. ועוד רגילין לכתוב פה בשטרות: לכל מוציא שטר זה, ואעפ"כ נהגו להצריך הרשאה. אלמא, לא נהיגי לדון כלשון הכתוב בשטרות; כל שכן בדברים הללו, שיש עבירה בדבר, ויש לפרש הלשון בענין שלא יהיה עבירה.

III. אם מועיל תנאי לדון כפי דיני עכו"ם

(8) ט"ז – חו"מ (כו:ג)

ועוד נראה לי דאפי' אם רוצה זה שידונו לו ישראל באותו זכות שיש לו בדיני עכו"ם אין שומעין לו דהוה מתנה עמ"ש בתורה דהא כתב הרא"ש בתשו' כאן שאין הכוונה שלא ישמט שהוא כנגד ד"ת משמע שגם ב"ד ישראל לא ידונו לו בזה בדיני עכו"ם כנלע"ד ברור ונכון...

(9) סמ"ע (סא:יד)

ומכאן ראה למ"ש בסימן כ"ו בדרישה ובסמ"ע דאם כתב כפי' שידון עמו בדין עכו"ם מפני הזכות שיש לו בדיניהם יותר מבדין ישראל צריך לדון עמו בדיני עכו"ם אף במקום שיש דייני ישראל שיכולים לדונו ולהוציאו מידו והיינו דוקא במקום שיש איסור לדייני ישראל לדון בדיני

עכו"ם כגון להוציא מידו ממון שעבר עליו השמיטה וכיוצא בו אבל במקום שאין איסור ידונו דיני ישראל באותו זכות שיש לו לפני דיני עכו"ם מאחר שקיבל עליו וחייב נפשו בזה וע"ד שכ' מור"ם בהגה לקמן ס"ס שס"ט ע"ש.

10) שו"ת הרשב"א (ו:רנד)

שאלת (א"ה הובאה בב"י ח"מ סי' כ"ו) מעשה היה בפירפנייאן בראובן שהשיא את בתו לאה לשמעון והכניס לו עמה סך ממון בנידוניה וילדה לו בת ואח"כ מתה לאה ואחר זמן מתה ג"כ הבת שילדה לו ועכשיו עמד ראובן ותבע בדיני הגויים שיחזיר לו אותו ממון הנדוניה שהכניס לו עם לאה בתו. ואעפ"י שהבעל יורש את אשתו והאב את בתו בדיני ישראל טוען ואומר שאין לחוש לירושת הבעל כיון שהכל יודעי' שהם הולכים בדיני הגויים והרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן. וכמ"ש (כתובות ד' ס"ז) גמלי דערביא אשה גובה פורנא מהם לפי שאסמכתין עליהם ואע"פ שאין כתובה נגבית מן המטלטלין. ועוד סמכו הגאונים ז"ל ותקנו שיהא כל בע"ח גובה מטלטלין דיתמי ועל ירושת האב בנכסי הבת טוען שהמלך חקק בנימוסיו שכל שימות הולד תוך זמן ידוע שיהא מה שיש לו מצד האם לירשי האם ודינא דמלכותא דינא.

תשובה כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין כבענין זה וכדאמר' בירושלמי הני דכתבין אין מיתת בלא בניס תהדיר מוהרא לבי נשא תנאי ממון וקיים. ומוסיף אני על זה שבכ"מ שנהגו להתנות ולעשות כזה תנאי אפי' הנושאים שם סתם גובין מהם אם מתה בלא בניס שכל הנושא סתם ע"ד הנוהג שם בישראל נושא וזהו שקראוהו בפי' המקבל דרישת הדיוט. ומ"מ לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת נ"ל שאסור לפי שהוא מחקה את הגויים וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גויים ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון. שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגויים ודיניהם ולא עוד אלא אפי' לעמוד לפנייהם לדין אפי' בדבר שדיניהם כדין ישראל. ע"כ אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכס מקום תורה ויתרון דעת איך נתנו יד לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו. ומה ממון יתהנה לירש שלא כתורתנו והמביא ראה בזה מגמלי דערביא טועה. דכתובה מן הדין היה לגבות ממטלטלין דמיניה אפי' מגלימא דעל כתפיה אלא ששמעו רבנן דברי ר"מ שאין סמיכת האשה חזקה עליהם משום שגבייתה לזמן מרובה. ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתה עליהם שאין קונין קרקע אדרבא ימכרו קרקע להתעסק בגמלים. וכן הגאונים ז"ל שתקנו לגבות עכשיו ממטלטלין דיתמי לפי שראו חכמי ישראל שכן יפה להם לישראל לפתוח דלת בפני לזה וחכמי ישראל הם כאביהם של ישראל וחייב לשמוע להם. וגדולה מזו אמרו שב"ד מתני' לעקור ד"ת וסמכו על מה שאמרה תורה אשר יורוך וכ"ש למגדר מילתא. אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה. וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הרצוף הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגולן הוא וגולה ישיב. וחס ליה דאפי' גולה ישיב רשע מיקרי כדאיתא בפי' הכונס (דף ס' ע"ב). ואם נאמר כן בטלה ירושת בנו הבכור דכל הנחלות ותייש הבת עם הבנים. ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה ומה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים חלילה לא תהיה כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק. ובמ"ש דינא דמלכותא דינא יגעתי הרבה שאמרת אפטר דשמואל אמר כן כשהמלך רוצה שידונו בארצו חכמי הגויים וע"ו הספרים שנתחברו להם. והמלוה את חבירו שלא בעדים אינו נאמן לומר פרעתי ומי שגובה כן ע"י ערכאות הגויים ודאי גולן הוא. וא"ת לומר בזה שהלוה נעשה כמ"ד ליה מהימנת עלי למימר דלא פרענא הנה בדיניהם שאפי' הלווקח חפץ מחבירו אם יש למוכר ראה שהיה שלו מוציא מיד הלווקח ולא שבקת חיי לכל בריה. וכך ראיתי שאין הדברים אמורים אלא במה שהוא נעשה בדיני המלכות שכל עם ועם יש לו חקים ידועים בדיני המלכות ודינא דמלכותא אמרו דינא דמלכא לא אמרו וכל מה שאינו מחקי המלוכה אעפ"י שיאמר עכשיו המלך כן אינו דין וכן הסכימו הראשונים ז"ל. וכן אינו דין אלא במה שיש לו למלך תועלת כאותה שאמרו בפי' הגוזל בתרא (ד' ק"ג ע"ב) אמר שמואל דינא דמלכותא דינא תדע דקטלי דיקלי וגשרי גשרי ועברי' עליהו. ואקשי' והא לא עבדי מאי דאמר מלכא אמר זילו קטולו לכולהו באגי ואינהו קטלו מחד מחד באגא שליחא דמלכא כמלכא ולא טרח. וכנהו נמי דפי' חיייה /ח"ה/ (ד' נ"ד ע"ב) בדורא דרעותא דמלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא והני זיהורוי /זהורוי/ דמזבני ארעא לטסקא וכן כל כיוצא בזה. וא"נ במה שישאר עושה עם ישראל חבירו מדעת עצמו כאותה שאמרו בפ"ק דגיטין גבי מתני' דכל השטרות העולות בערכאות שלהן כשרים חוץ מגיטי נשים דאקשי' קא פסיק ותני כל השטרות ואפי' שטרי מתנה במאי קני בהאי שטרא חספא בעלמא הוא ופרקי' תני חוץ מגיטי נשים. ואיכא דאמרי משום דינא דמלכותא דינא כלומר אע"פ שמצד דיני המלך אינו מועיל כיון שבמתנה אין בו תועלת למלך כיון שזה מדעתו עשה מתנתו בערכאות הרי קבל עליו לילך בזה בדיני המלכות שאמר שכל שטר שיעלה בערכאות שיועיל ויקנה. ובדבר שבממון יכול לשעבד עצמו וליתן משלו שלא מן הדין כמ"ש מתנה ש"ח להיות כשואל וכענין ערב דמשעבד אע"ג דהוי אסמכתא.

VI. גזר ערכאות שבסוריא

11) שו"ת הרשב"א (ב:רצ)

שאלת: הודיעני מה שאמר: כל המעמיד דין שאינו הגון, כאלו נוטע אשרה. כיצד נעשה בעירות, שאין שם מי שיודע אפילו אות אחת. ואנו צריכין להעמיד: לדון, ולפשר, על כרחן של בעל דבר. ואם לא נעמיד, נמצאו הולכין לערכאות שה נכרים /של הנכרים/, ורבו האנסין. או אם נצטרך עכ"פ, שיהי' ברצון כלם או רובם, קודם מנויים. וכ"ש דיני נפשות. כי דרך העיר הזאת, לשלוח הזקנים שבעיר הזאת, והם ממנים זקנים במקום אחר, לדון דיני ממונות ודיני נפשות. אם נסכים עמהם, אם לא?

תשובה: שורת הדין: אי אפשר להעמיד דינין שאינן מומחין, שלא מדעת בעלי הדין. אלא שהמומחין לבית דין שבעיר, יכולין לכופף בעלי הדין לדון לפנייהם. כל שכן, גדולים מהם בחכמה בעיר; והוא, שבקיאין בדינין. על כן, צריכין אתם למנותם, לדעת אנשי העיר, ואף על פי שאינן בקיאין, שהכל לפי השעה! וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ואם קבלום עליהם אנשי העיר, מותר, ואין אחד מהם יכול לפסולן. דהיני ערכאות שבסוריא, ותנן בפרק זה בורר: זה פוסל דינו של זה; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אימתי? בזמן שמביא ראה, שהן קרובין או פסולין. אבל אם היו כשרין, אינו יכול לפסולן. ואקשינן בגמ': זה פוסל דינו של זה, כל כמיניה דפסיל דיני! ואוקמא רבי שמעון, בערכאות שבסוריא. והכי קאמר: אם היו כשרין, נעשו כמומחין מפי בית דין, ואינן יכול לפסולן. שלא כל הימניו, שיפסול דיין שהמחוהו רבים עליהם.

ומכל מקום, צריך לבדוק אחר אנשים כשרים, יראי אלהים, שונאי בצע, ואנשי מביני מדע. ולדיני נפשות, צריך שיהיו נזהרין לעשות בהסכמות זקני עירכם, כדי שיעשו מה שיעשו, אחר הצורך הגדול ובמיתון. ואחר כך, יעשו מה שיעשו כי מדעת, אתם יש לכם רשות מאת המלך בכך. וכל מי שיעשה בהרמא דמלכא, מותר. וכבר כתבתי לך, יותר מובן, בתשובתי שהשבתי לך אשתקד, בקונדרים התשובות. והראיתך כמה ראיות, מרבי שמעון בן אלעזר דבבא מציעא, ומרב הונא, דקן ידא. סוף דבר, הכל לשם שמים ולבער הרע מקרבכם. אחר אשר ראיתם שיש צורך בדבר, ואתה ירא אלהים, תצא את כלם.

V. אם מותר לדון בפני סוחרים

(12) הגהות רע"א – חו"מ (סי' ג' בשם המהרש"ך)

ס"א והם דנים. נ"ב בשו"ת מגן גבורי' סי' ה' כ' בשם הרש"ך ח"ב סי' רכ"ט על מחלוקת בין תובע לנתבע א' אומר שרצונו להתדיין בד"ת וא' אומר שאין לו להתדיין אלא בפני אחרים שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק הדין עמו. כיון דמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת מנהג מבטל הלכה והביא ההיא דאסטמת' עיי"ש.

IV. פשרה בפני נכרים

(13) ש"ך – חו"מ (כב:טו)

אבל אם כבר דן לפניו כו' - החילוק בין לכתחילה ודיעבד נראה שהוציא הר"ב ממ"ש המרדכי ר"פ ז"ב [סי' תרפ"ו] דצריך לקיים הקנין [וכדי שלא יחלוק על הבעה"ת וטור דלקמן סימן כ"ו [סעיף ה'] דהקנין אינו כלום, מפרש הרב דהבעה"ת וטור מיירי לכתחילה והמרדכי בדיעבד], וכן בשו"ע [מהדורת שס"ז] ובסמ"ע [בציוניו] נרשם כאן מרדכי. אבל לפע"ד צ"ע, דהמעייין במרדכי שם יראה דאין חילוק בכך, שכתב וז"ל, האלפסי פסק דאם קיבל עליו חד קרוב או פסול כבי תרי וקנו מיניה לא מצי הדר ביה, וכ"פ המיימוני, וכן בא מעשה לפני ר"מ באחד שאמר נאמן עלי אותו גוי וקנו מיניה, וכשהרגיש שהיה מטה דבריו וקיבל שוחד רצה לחזור בו, ופסק דלא מצי הדר ביה, עכ"ל. הרי שלא הזכיר שכבר פסק הגוי הדין, ואדרכה מלשון כשהרגיש שהיה מטה דבריו כו', משמע דעדיין לא פסק הגוי הדין, רק שהרגיש שהיה מטה דבריו כו'. ועוד, שהרי האלפסי ומיימוני מיירי להדיא קודם גמר דין, ואם כן כשמיימי מדברי ר"מ ראייה לדבריהם וכתב וכן בא מעשה לפני ר"מ כו', משמע דהמעשה היה ג"כ קודם גמר דין. וגם בדברי הבעה"ת וטור לא נזכר שום חילוק בין לכתחילה ודיעבד. ועוד, מדכתבו הבעה"ת וטור אין הקנין כלום, משמע אפילו דיעבד, דהא כיון דהקנין אינו כלום במה יתקיים הדין שלא יוכל לחזור. ואפשר שהמרדכי פליג עלייהו. ואם באנו לומר דלא פליג, נראה לומר דדוקא התם דמיירי להדיא שקנו מידו סתם לדון בדיני גוים דהוי אויבינו פלילים שמחזיק ערכותיהם ודתם, משא"כ בהך דהמרדכי שקנו על גוי אחד בפירוש, הרי שגוי זה נאמן בעיניהם, ולא משום שמחזיקים משפטי הגוים ודתם, רק שזה הגוי נאמן בעיניהם וסמכו עליו, דמהני כמו קיבלו קרוב או פסול. וחילוק זה נכון מאד. אך שהמחבר הבין מדברי הבעה"ת וטור דאפילו קיבלו עליהם בקנין גוי פלוני מיוחד אין הקנין כלום. ולא ידעתי מני"ל הא. וגם מה שמחלק המחבר בין דין לעדות, ונראה מדבריו שהמרדכי מיירי לענין עדות דוקא, וכ"כ בספרו בדק הבית להדיא וז"ל, כתב המרדכי כו' עד דלא מצי הדר ביה והיינו כשקיבלו עליו לעד, אבל אם קיבלו לדיין אינו רשאי לדון בפניו כמו שיתבאר בסימן כ"ו, עכ"ל. אינו נראה לפע"ד, דלשון מטה דבריו וקיבל שוחד שכתב המרדכי, לא שייך בעד רק בדיין, וגם המעיין במרדכי שם יראה לכאורה דאמתני' דנאמנים עלי ג' רועי בקר אדיינים קאי, ע"ש. אלא נראה לחלק כמ"ש. וגם מדברי הר"ב נראה בכיבור שהמרדכי מיירי שקיבלו לדיין, אלא שהר"ב מחלק בין לכתחילה ודיעבד, ולפע"ד אינו מוכרח, אלא נראה לחלק כמ"ש, וצ"ע:

(14) ערוך השלחן (כב:ח)

אם קיבל עליו עדות גוי מהני כמו שקיבל עליו קרוב או פסול אבל אם קיבל עליו לדון בפני דיין גוי אינו כלום ואסור לדון לפנייהם כמו שיתבאר בסי' כ"ו אבל אם קיבל לסמוך עליו ע"פ מה שידון ע"פ חוות דעתו ולא בדינם הקבוע מהני קבלת קרוב או פסול [כנ"ל בכונת הש"ך ס"ק ט"ו וכן עיקר ודלא כנה"מ:

IV. במקום דלא אמרינן שליחותיהו

(15) בית יוסף – חו"מ (כו:ה)

וזה לשון ספר התרומות בשער ס"ב (ח"א סי' ג) והא דאמרינן דאין המלוה רשאי לכוף בפני גוים דוקא דליתיה אלם ורוצה לקבל דינו לפי מה שידונו עליו דיניי ישראל ואפילו אם היה אלם ולא רצה לבא לבית דין אסור להביאו לדייני גוים אלא לאחר סירובו בית דין של ישראל כותבין אדרכתא על נכסיו ואם הוצרך לכך יבא לפני גוים והם מכריחין אותו למה שדנו לו דיניי ישראל דכי האי גוונא ליכא משום לפנייהם ולא לפני גוים כדאמרינן (גיטין פח:) בעישוי דגט אבל אם היה אנס או אלם ובית דין של ישראל מתיראים ממנו מלכתוב עליו אדרכתא זה בכלל רשעי ישראל הוא ומתרעם ממנו ואינו חושש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין (שם) וז"ל היתה יד גוים תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדיני ישראל יתבענו לדיני ישראל תחלה ואם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל מבעל דינו עכ"ל. וז"ל רבינו שרידא גאון במה שכתב בזה מי שחייבוהו בחוב או פקדון ואינם יכולים להוציא ממנו ויש ביניהם מקום בי דואר של גוים שאינו לוקח שוחד ומקבל עדות מישראל על חבירו יש רשות לזקנים ותלמידים שילכו לפני השופט ויעידו שזה חייב לזה ומצוה לעשות כן דאפילו נגזל גוי וגזלן ישראל עדים מעידים אצל השופט שאינו חומס ושופטו כדאמרינן (בבא קמא קיג:) מכריז רבא האי בר ישראל דידע סהדותא וכו' וכל המורד בדין מתרים בו תחלה התראה מפורסמת ואם אינו מקבל מעידין עליו וגובין ממנו בדיני גוים. ומנהג שלנו לעכב שלשה פעמים בבית הכנסת ואחר כך מתירין לו עכ"ל: כתב המרדכי בפרק מרובה (ב"ק סי' עד) מצאתי בספר הר"מ (שו"ת ד' ברלין סי' תתקעח) דאין מותר להכריח בידי גוים אלא אם כן יתירו לו בית דין או ראשי הקהל וכן כתב המיימוני בסוף הלכות סנהדרין: וכתב עוד בעל התרומות בשער הנזכר (ח"א סי' ה - ו) אפילו דיני חבלות שאינם מסורים לנו בזמן הזה (עי' לעיל סי' א ס"ד) אסור למסור בידי גוים ומכל מקום אף על פי שאין דנין דיני קנסות בבבל יש לדיינים לענוש ולקנוס האדם כפי צורך שעתם ולנדותם אם שנו ושלשו עכ"ל:

III. אם נזקקין למי שכבר הלך לערכאות

(16) רמ"א – חו"מ (כו:א)

הגה: ויש ביד בית דין לנדונו ולהחרימו עד שיסלק יד העובדי כוכבים מעל חבירו (מהרי"ק שורש קנ"ד). וכן היו מחרימין המחזיק ביד ההולך לפני עובדי כוכבים (ריב"ש סי' ק"ב). ואפילו אינו דן לפני עובדי כוכבים, רק שכופהו על ידי עובדי כוכבים שיעמוד עמו לדין ישראל, ראוי למתחו על העמוד (מרדכי פ' הגזול קמא). וע"ל סימן שפ"ח. מי שהלך בערכאות של עובדי כוכבים ונתחייב בדיניהם, ואחר כך חזר ותבעו לפני דייני ישראל, יש אומרים שאין נזקקין לו (מהרי"ק שורש קפ"ח קפ"ז); ויש אומרים דנזקקין לו (מרדכי בפ' הגזול בתרא), אם לא שגרם הפסד לבעל דינו לפני עובדי כוכבים (מהר"מ מירזבורק). והסברא ראשונה נראה לי עיקר.

17) נתיבות המשפט (ביאורים ס"ק ב')

והסברא הראשונה נ"ל עיקר. בתומים [סק"ב] כתב שני טעמים, א' דהוי כקיבל עליו קרוב או פסול דאינו יכול לחזור בו אחר גמר דין. ב' משום קנס, שהלך לפני עכו"ם. ונפקא מיניה בין שני הטעמים, דלטעם הא' אם נתחייב התובע מחמת שוחד שנתן שכנגדו לעוות המשפט, נזקקין לו, דהא בקרוב או פסול אפילו טעו חזרו הדין. ולטעם הב' משום קנס, שוב אין נזקקין לו. ומדסתמו הפוסקים משמע דהעיקר כטעם הב', ולעולם אין ב"ד נזקקין לו, אבל אם הבעל דין בעצמו יודע שחייב לו על פי דין תורה, ודאי דצריך לשלם לו, ואפילו אם הוא מסופק, צריך לדון לפני דייני ישראל שלא יהיה ספק גזל תחת ידו.

XI. היתר ערכאות**יסוד היתר ערכאות****18) משנה – מס' גיטין (פח):**

גט מעושה, בישראל – כשר, ובעובדי כוכבים – פסול; ובעובדי כוכבים, חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך (וכשר).

19) גמרא – ב"ק (צב):

אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: כלבא בכפניה גללי מבלע? דכתיב: (משלי כ"ז) נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק. א"ל רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכי? אמר ליה: דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, ותנן במתניתין, ותנינא בברייתא. כתוב בתורה, דכתיב: (בראשית כ"ח) וילך עשו אל ישמעאל, שנוי בנביאים, דכתיב: + שופטים י"א + ויתלקטו אל יפתח אנשים רקים ויהיו עמו; ומשולש בכתובים, דכתיב: (בן סירא י"ג) כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו; תנן במתני': כל המחובר לטמא – טמא, כל המחובר לטהור – טהור; ותנינא בברייתא, רבי אליעזר אומר: לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: קרית חברך ולא ענך, רמי גודא רבה שדי ביה? א"ל: (יחזקאל כ"ד) יען טהרתך ולא טהרת מטומאתך לא טהרי עוד.

20) רא"ש (שם, סימן יז):

יז [דף צב ע"ב] מנא הך מילתא דאמרי אינשי קרית לחברך ולא עניך רמי גודא ושדי עליוה. דכתיב יען טהרתך ולא טהרת לא טהרי עוד. מכאן פסק רב פלטיא ז"ל ראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין שרשאי להביאו לערכאות של נכרים כדי להוציא את שלו מתחת ידו:

[דף צג ע"א] אמר רבי חנין המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתוב ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה. והני מילי דאית ליה דינא בארעא. אמר ר' יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק כדחזינן בשרה. אמר רבי אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפים שאין לנו נרדף בעופות יותר מן תורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח:

21) בית יוסף – חו"מ (כו:ב):

[מכאן] פסק רב פלטיא ז"ל ראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבא עמו לבית דין שרשאי להביאו לערכאות של גוים כדי להוציא את שלו מתחת ידו. ועיין במהרי"ק סימן קנ"ד. וזה לשון ספר התרומות בשער ס"ב (ח"א סי' ג) והא דאמרינן דאין המלוה רשאי לכוף בפני גוים דוקא דליתיה אלם ורוצה לקבל דינו לפי מה שידונו עליו דייני ישראל ואפילו אם היה אלם ולא רצה לבא לבית דין אסור להביאו לדייני גוים אלא לאחר סירובו בית דין של ישראל כותבין אדרכתא על נכסיו ואם הוצרך לכך יבא לפני גוים והם מכריחין אותו למה שדנו לו דייני ישראל דכי האי גוונא ליכא משום לפנייהם ולא לפני גוים כדאמרינן (גיטין פח): בעישוי דגט אבל אם היה אנס או אלם ובית דין של ישראל מתייראים ממנו מלכתוב עליו אדרכתא זה בכלל רשעי ישראל הוא ומתרעם ממנו ואינו חושש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין (שם) וז"ל היתה יד גוים תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדיני ישראל יתבענו לדיני ישראל תחלה ואם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל מבעל דינו עכ"ל.

כשהצד השני מסרב לבא לבית דין**22) נתיבות המשפט (כו:ג):**

[ג] ומציל בדיני עכו"ם. עיין סמ"ע סק"ה שנותנין לו רשות להוציא שלו ולא שהעכו"ם יכפוהו לעשות וכו'. ונראה דמיירי באופן שידוע החוב לדייני ישראל, כגון במלוה בשטר וכיוצא, דבמלוה על פה אי אפשר לדייני ישראל ליתן לו רשות להוציא דאימר אינו חייב לו כל כך, רק משמתין אותו כשאינו רוצה לבוא, וכן מוכח מהב"י [סעיף ב'] שכתב כשאינו יכול להוציא ממנו על פי אדרכתא, משמע שידוע שחייב לו כבר, וכן מוכח מהדרישה סימן ב' שכתב וזה לשונו, שאם היה העכו"ם אומרים לישראל תן ממון זה לישראל חברך שאתה חייב לו על פי הדין וכו', ולתירוק הראשון אף זה אסור, ולתירוק שני שם אינו מותר רק בכהאי גוונא.

23) ערוך השלחן (כו:ב):

אם הבע"ד הוא אלם ואין יד ב"ד תקיפה להכריחו לבא לב"ד מחויב השני להתרותו מקודם לב"ד וכשנתברר לב"ד שאין רצונו לילך נוטל השני רשות מב"ד ומציל בדיניהם המגיע לו ודווקא שהב"ד יודעים שהמסרב חייב לו ע"פ דין תורה כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה אבל אם לא נתברר להם שחייב לו אין נותנים לו זה הרשות שידון שמה דשמה יוציא ממון שלא כדין אלא נותנים לו רשות שיפעול שיכריחו את המסרב לדון בב"ד ונראה שאם אין ביכולת לעשות כן ולהב"ד אינו מבורר הענין יכולים ב"ד לקבל טענות מן התובע ולקבל עדות ולברר מה שביכולתם לפי ראות עיניהם ואם יראה להם שהמסרב חייב להתובע אע"פ שא"א לידע ברור מצד אחד מ"מ כיון שהמסרב אין רצונו להשיב בב"ד כאשר עשה כן יעשה לו ושלא יהא חוטא נשכר נותנים רשות להתובע שידון עמו שמה כיון שנראה להם שעכ"פ יש לו תביעה חזקה על המסרב:

במי שחזקתו שיסרב לבא לבית דין**24) שלחן ערוך – חו"מ (כו:ב):**

היתה יד עובדי כוכבים תקיפה, ובעל דינו אלם, ואינו יכול להציל ממנו בדייני ישראל, יתבענו לדייני ישראל תחלה; אם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין ומציל בדייני עובדי כוכבים מיד בעל דינו. הגה: ויש רשות לבית דין לילך לפני עובדי כוכבים ולהעיד שזה חייב לזה (בה"ת

בשם ר' שרירא). וכל זה דווקא כשאנו רוצה להיות ציית דין, אבל בלאו הכי אסור לבית דין להרשות לדון לפני עובדי כוכבים (מהרי"ק שורש א').

אכיפת פסק בית דין בערכאות

(25) רמ"א – חו"מ (כו:ב)

הגה: ויש רשות לבית דין לילך לפני עובדי כוכבים ולהעיד שזה חייב לזה (בה"ת בשם ר' שרירא). וכל זה דווקא כשאנו רוצה להיות ציית דין, אבל בלאו הכי אסור לבית דין להרשות לדון לפני עובדי כוכבים (מהרי"ק שורש א').

(26) שו"ת מהרש"ם (א:פט)

ולכאורה עלה בלבי, לפמ"ש בקה"י = בקהילת יעקב = למהריט"א בלב"א סי' רס"ח בשם תשו' לח"ר = לחם רב = סי' נ"א, דבמדינות אלו גם הרא"ש מודה דמהני התנאי, א"כ ה"נ בנ"ד. אבל עיינתי בתשו' לח"ר ואין ראיה כלל לנ"ד. וכבר כ' בתומים שם, דגם בעשה שטר בדא"ה ל"מ כלל. אבל מצאתי בכתבי הגה"ק אבד"ק ביטשאטש ז"ל, דבמה שהנתבע מודה שחייב ואין עליו התדיינות כלל, מדינא א"צ רשות ב"ד. כי כעת אין כח ב"ד יפה, ורק מדת חסידות להודיע לב"ד והם יתנו לו תיכף רשות לגבות חובו בעש"ג = בערכאות של גויים =, עכ"ד. ועפ"ז אני נוהג כשאני רואה שהנתבע מודה על חובו אלא שהשמיט מלשלם, והתובע תבע בדא"ה. בכח טראטע, אני עושה פשר גם בלא רצון הצדדים להחזיר הוצאות כפי ראות העין. והגם שדברי הגה"ק הנ"ל אין להם ראיה בפוסקים, אבל לפי שבעוה"ר נחשב כהיתר לתבוע בדא"ה, ואין הב"ד נותנים כתבי סירובים, כדאי הוא הגה"ק לסמוך על סברתו. וגם נ"ל סמוכין לדבריו ממ"ש בכנה"ג בשם רש"ך, דאם כבר עמדו לדין בפני ב"ד, וחייבו את הנתבע לשלם וא"ר לשלם, יוכל לתבעו בדא"ה להציל את שלו גם בלא רשות ב"ד. וכ"ה בכל"י בסופו בקו"א לספרי עט"צ. וא"כ היכא דהלוה מודה לא גרע הודאתו מפסק של ב"ד, דא"צ רשות ב"ד. (שוב כ' לי ח"א בשם ספר אמרי בינה מהג' ר"מ אויערבוך שהעלה דלענין הוצאה שתובע הנתבע שגרם לו התובע בדא"ה, אין לפסוק רק הוצאה א'. אבל מה שהוציא התובע בדא"ה בלא רשות ב"ד א"צ הנתבע לשלם כלום, גם הוצאה ב' וג', וצ"ע). ועמש"ל בסי' שאח"ז עוד בזה.

כפייה ע"י ערכאות לעמוד לדין תורה

(27) רמ"א (הנ"ל)

הגה: ויש רשות לבית דין לילך לפני עובדי כוכבים ולהעיד שזה חייב לזה (בה"ת בשם ר' שרירא). וכל זה דווקא כשאנו רוצה להיות ציית דין, אבל בלאו הכי אסור לבית דין להרשות לדון לפני עובדי כוכבים (מהרי"ק שורש א').

עיקול

(28) שו"ת אגרות משה

בענין אחד שמסרב לבוא לדין בטענה שבעל דינו הלך לערכאות.

ז' תשרי שדמ"ת. למע"כ חתני האהוב הרב הגאון מוהר"ר משה דוד טענדלער שליט"א.

הנה בדבר מה שדברנו אודות נידון שבית דין של אגודת הרבנים שלח הזמנות לאיזה בעל דבר, שהשיב שאינו מחויב לילך לדון. הנה דבר פשוט ומובן הוא, שא"א לסרב לבוא לדין מחמת שטוען שבעל דינו הלך לערכאות לקבל עיקול למנוע הצד שכנגדו מלגבות ממונו, דאין להחשיב זה כהליכה לערכאות. וגם פשוט הוא, שאם זה שמסרב עתה לדין באמת בעצמו הקדים הצד שהשיג העיקול, והלכו מקודם לערכאות, שזה סתם טעות וגם עולה להם, לטעון עכשיו בצדקתם שהם פטורים לבוא לדין מחמת שגם הצד שכנגדם הלך לערכאות.

כשהצד השני הוא נכרי

(29) שו"ת תשב"ץ ב:רצ

וכן בפ' שופטים כתב ומנין שישראל ועכו"ם שיש להם דין ועסק זה עם זה שאסור לומר לעכו"ם לך עמי לערכאו' של עכו"ם שהוא עובר בלאו שנאמר לא עשה כן לכל גוי. ע"כ קל וחומר לישראל עם ישראל

כשצד השני הזמין אותו לערכאות

(30) שו"ת יחזה דעת (ד:סה)

... ולכן עורך דין ירא שמים שנדרש לייצג בבית המשפט אדם שתובע ממון מחבירו, לפי ההלכה חייב להימנע מכך, שהרי הוא מסייע בידי עוברי עבירה, ואינו יכול לבוא בטענה שהוא רק עושה בשליחות התובע, והקולר תלוי בצוארו, זה אינו, כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ואין שליח לדבר עבירה. (ועיין בחשן משפט סימן ל"ב סעיף ב' ובשפתי כהן ובאחרונים שם). אבל לייצג נתבע שנאנס לבוא לבית המשפט מצד שהתובע סרב להתדיין בדין תורה, וכופה את הנתבע להתדיין בבית המשפט, מותר לעורך דין לייצגו להציל עשוק מיד עושקו...